

Державне забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної

Мова – це один з засобів ідентифікації нації, духовний і культурний символ, а в Україні – ще і зброя. Проблематиці державної політики щодо забезпечення розвитку та зміцнення української мови як державної присвячені дослідження як юристів, політологів, філологів, так і практичних діячів. Зміцнення та посилення державної мови сьогодні набуває стратегічного значення.

Державність мови є прикметою і символом державності народу [1]. Статус державної мови визначено ст. 10 Конституції України. Конституційною гарантією є вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Однак, забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України – це постулат, право громадян, яке не охоплюється категорією «гарантія».

Дуже довго українська мова витіснялася нормативним способом через заборони на її застосування в різних суспільних сферах, були спроби її маргіналізації. Мовна ситуація в Україні нині не є наслідком її еволюційного розвитку (як у Канаді, Швейцарії чи Бельгії), поступової і мирної взаємодії української мови з іншими мовами [2]. В розвинених демократичних державах багатомовність не спричиняє конфліктних ситуацій, навпаки, впливає на культурний розвиток суспільства, інтелектуальний розвиток особистості та толерантне ставлення один до одного. Однак, в державі, де багато років йде війна, єдина державна мова стає механізмом єдності суспільства і сенсом національної безпеки держави.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 19.09.2019р. № 113-IX [3] визначає статус української мови як єдиної державної мови, передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами

місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, висуває вимоги використання під час службових обов'язків держслужбовцями і посадовими особами місцевого самоврядування, адвокатами, нотаріусами, педагогічними працівниками і науковцями, всіма медичними працівниками державних і комунальних закладів охорони здоров'я тощо.

В підвищенні рівня поінформованості суспільства щодо нових мовленнєвих трансформацій професійних обов'язків управлінців і фахівців різних публічних інституцій повинні бути зацікавлені органи державної та місцевої влади, а також органи місцевого самоврядування, особливо в процесі реалізації мовної політики.

Незрозумілим залишається послаблення перевірки рівня володіння державної мови посадових осіб місцевого самоврядування, які довгий час завуальовували свою неспроможність щодо мовних комунікацій, посилаючись на Закон України «Про засади державної мовної політики», що поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування дозволяв використовувати російську мову. Вищенаведений законодавчий акт був визнаний Конституційним Судом України (далі – КСУ) неконституційним, однак, його багаторічне існування підривало національну безпеку України зсередини.

Сьогодні посадові особи органів місцевого самоврядування мають право не складати іспит на рівень володіння державною мовою, на відміну від державних службовців, і при обранні на посаду надавати атестат про повну загальну середню освіту, де зазначена навчальна дисципліна «українська мова». Така альтернатива доведення факту вільного володіння державною мовою унеможливорює подальший розвиток української мови на всіх рівнях впровадження українізації суспільства, особливо місцевого, найближчого до територіальних громад, які піддавались русифікації.

Крім того, наявність атестата про повну загальну освіту за умови, що такий документ підтверджує вивчення особою української мови як навчального предмета, ставить у нерівні умови з іншими особами, що мають, наприклад, диплом молодшого спеціаліста, магістра або науковий ступінь з української філології, і не мають шкільного атестата. Останні зобов'язані складати іспит і отримувати

сертифікат від Національної комісії зі стандартів державної мови. Отже, перелік документів, що підтверджує володіння державною мовою необхідно розширити.

Становлення державної мови як визначального чинника ідентифікації і єдності української нації пройшло довгий шлях. Гасла про те, що мовна проблема в Україні є надуманою, несерйозною і незначною не підтвердились. Роками громадянам України доводили їх належність до національних меншин.

Суддя КСУ О.М. Мироненко висловлював окрему думку стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі про застосування української мови: «Застосування (а не спілкування, як зазначається у Рішенні) української мови є обов'язковим виключно для сфери державної (а не громадської чи приватної) діяльності... Приписи щодо «обов'язковості спілкування українською мовою в інших публічних сферах суспільного життя» не можуть встановлюватись не тільки Конституційним Судом України, а й законом... Суд штучно виокремив з усього багатства мов, про які йдеться в Конституції України, лише одну українську мову...» [4]. Ці висловлювання можна зіставити з іншою окремою думкою судді КСУ В.В. Лемака у справі щодо конституційності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а саме: державна мова найбільш дієво перетворює велику сукупність громадян у стійку й модерну націю-державу. Українська мова є складовою конституційного порядку держави, а з іншого – і мовою права загалом, мовою його творення, застосування, та мовою наших конституційних цінностей [2].

На щастя, рішення КСУ [5; 6] в мовних питаннях неодноразово ставали переломними для політичних маніпуляцій. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» не позбавлений недоліків, однак, можна стверджувати без сумнівів, що він служить збереженню суверенітету, єдності української нації і спроможний захищати конституційні права людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Власенко Д. Конституційно-правове регулювання мовних відносин в Україні // Харківська правозахисна група. URL:

https://khpg.org/1527068382#_%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB_1._%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0 (дата звернення 04.09.2021р.).

2. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd01d710-21#n2> (дата звернення 03.09.2021р.).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення 03.09.2021р.).

4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мироненка О.М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na10d710-99#n2> (дата звернення 02.09.2021р.).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28.02.2018р. № 2-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#n55> (дата звернення 04.09.2021р.).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української

мови як державної» від 14.07.2021р. № 1-р/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text> (дата звернення 04.09.2021р.).